

اثربخشی مشاوره فردی مبتنی بر آسیبهای فضای مجازی

بر کیفیت رابطه زناشویی زنان متأهل

سید احمد احمدی^۲

عذرا اعتمادی^۴

پذیرش نهایی: ۱۳۹۵/۳/۲۹

ریحانه شجاعی جشوقانی^۱

رضوان السادات جزایری^۳

دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۵/۱۱

چکیده

این مقاله با هدف بررسی اثربخشی مداخلات مبتنی بر آسیبهای فضای مجازی بر کیفیت رابطه زناشویی زنان انجام شده است. طرح پژوهش از نوع پیش آزمون - پس آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری پژوهش شامل زنان شهر اصفهان است که به فرهنگسراها مراجعه کرده و بر اساس پرسشنامه آسیبهای فضای مجازی از این ناحیه آسیب دیده بودند که از آن میان ۳۲ زن متأهل، که میانگین نمره آنها در ارتباط با پرسشنامه آسیبهای فضای مجازی به طور معناداری بیش از میانگین بوده است در دو گروه آزمایشی و کنترل گمارده شدند. سپس هر دو گروه پرسشنامه کیفیت رابطه فلیچر و برادبوری (۲۰۰۰) را پر کردند و مداخلات مبتنی بر آسیبهای فضای مجازی در ده جلسه ۹۰ دقیقه‌ای برای گروه آموزش اجرا شد. در حالی که گروه کنترل هیچ مداخلاتی دریافت نکردند. در پایان هر دو گروه به پرسشنامه کیفیت رابطه پاسخ دادند. نتایج تحلیل واریانس نشان داد که مداخلات مبتنی بر آسیبهای فضای مجازی بر کیفیت رابطه زناشویی زنان متأهل در گروه آزمایش در مقایسه با گروه کنترل در مرحله پس آزمون و پیگیری تأثیر معناداری داشته است و می‌تواند به عنوان مداخله مؤثر در جهت ارتقای کیفیت رابطه زناشویی زنان متأهل آسیب دیده از فضای مجازی مورد استفاده قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: مشاوره فردی، آسیبهای فضای مجازی، کیفیت رابطه زناشویی، رفتار زنان متأهل.

۱ - دکتری مشاوره خانواده. دانشگاه اصفهان

۲ - استاد دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی. دانشگاه اصفهان

۳ - استادیار دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی. دانشگاه اصفهان

۴ - دانشیار دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی. دانشگاه اصفهان

rshojaee88@gmail.com

d.ahmadi.65@Gmail.com

r.jazayri@edu.ui.ac.ir

o.etemadi@edu.ui.ac.ir

مقدمه

داشتن کیفیت زندگی مطلوب همواره آرزوی بشر بوده است. کیفیت زندگی به عنوان نتیجه کنش متقابل بین شخصیت افراد و پیوستگی رویدادهای زندگی تعریف می‌شود و رویدادهای زندگی در مجموعه‌ای چند بعدی از حوزه‌های زندگی مانند آزادی، دانش، اقتصاد، امنیت، روابط اجتماعی، دین، محیط زیست و تفریح اتفاق می‌افتد و بر مجموعه حوزه‌های تشکیل دهنده زندگی تأثیر می‌گذارد (هاجیران^۱، ۲۰۰۶) که می‌توان این سازه را به چهار بعد عملکرد جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی تقسیم کرد (برگر، پورتنویو و ویسمن^۲، ۱۹۹۸) هم‌چنین اوپن شاو^۳، (۲۰۱۱) کیفیت زندگی را برداشت افراد از موقعیت‌ها در زندگی با توجه به زمینه فرهنگی - ارزشی آنها می‌داند. در این زمینه یکی از حیطه‌های کیفیت زندگی، کیفیت زندگی زناشویی است. مطالعه در این راستا به روشن شدن چهارچوبهای ساختاری کمک می‌کند که روابط زوجها در آن شکل می‌گیرد. یکی از ابعاد روابط زوجها کیفیت روابط زناشویی است که در کیفیت کلی ارتباطات خانوادگی (برادبوری، فینچام و بیچ^۴، ۲۰۰۰) و ابعاد مختلف کارکرد خانواده از جمله پایداری و تداوم ازدواج و شادکامی زوجین نقش اساسی دارد (ویلکاس و ناک^۵، ۲۰۰۶). کیفیت روابط زناشویی^۶، اندازه‌گیری فردی احساس رضایت، خوشبختی و ثبات زناشویی در هر یک از زوجین است (شوآرتز^۷، ۲۰۱۱). گلان^۸ کیفیت رابطه زناشویی را فرایندی می‌داند که با میزان تعارضات، رضایت، صمیمیت زناشویی و توافق بر سر تصمیم‌گیرها تعیین می‌شود (جانین^۹، ۲۰۰۵).

از نظر سندفورد^{۱۰} (۲۰۰۶) کیفیت رابطه زوجی مفهومی چند بعدی است که شامل ابعاد گوناگون در روابط زوجین مانند سازگاری، رضایت، شادمانی، انسجام و تعهد است. با توجه به اینکه کیفیت رابطه زناشویی مفهومی چند بعدی، پویا و به زمان و تغییرات بیرونی و درونی وابسته است (برادبوری و همکاران، ۲۰۰۰)، مجموعه‌ای از عوامل یا متغیرها می‌تواند بر این موضوع تأثیر

- 1 - Hajiran
- 2 - Berger, portenoy & Weeissman
- 3 - Openshaw
- 4 - Bradbury TN, Fincham FD, Beach
- 5 - Wilcox & Nock
- 6 - Marital quality
- 7 - Schwartz
- 8 - Gelan
- 9 - Jeanine
- 10 - Sandford

داشته باشد که یکی از آنها گسترش و استفاده روزافزون از فضای مجازی است که زمینه تحولات بسیاری را در ساختار جوامع و بالطبع خانواده فراهم آورده است. در این بین زنان به عنوان نیروی محوری و بنیادین در خانواده در استفاده از این ابزار قدرتمند بی‌بهره نمانده‌اند. در واقع فضای مجازی فرصتی بیشتر برای امکان حضور زنان و بیان دیدگاه‌ها و تبادل آرای خویشان فارغ از محدودیت‌هایی که به لحاظ قانونی و عرفی برای معرفی و حضور در جامعه داشته‌اند در اختیار زنان قرار داده است. زنان به دلیل استفاده از کانال‌های ماهواره‌ای، دسترسی به اینترنت به اتخاذ شیوه‌های جدید و بازاریابی در حوزه‌های مختلف زندگی فردی و اجتماعی و خانوادگی خود پرداخته‌اند. این فرصت گاه با افزایش آگاهی در زمینه‌های مختلف عاطفی، اقتصادی، اجتماعی و خانوادگی و ایجاد تحولات مثبت همراه است و گاه با پیامدهای منفی همچون بروز الگوهای رفتاری نابهنجار، بروز انتظارات و توقعات غیر واقع بینانه، هنجارشکنی در روابط زوجی همراه است که در نهایت بر چگونگی ارتباطات در محیط خانواده و چگونگی ارتباط با همسر تأثیر می‌گذارد و به کاهش کیفیت ارتباط زوجین منجر می‌شود.

با وجود تفاوت‌های ماهوی میان فضای مجازی و رسانه‌های پیش از آن، می‌توان بیان کرد نظریه‌های سنتی ارتباطات، قدرت و کارکرد خود را همچنان در فضای مجازی حفظ کرده است (شاه قاسمی، ۱۳۸۷). بر این اساس یکی از پرکاربردترین نظریه‌ها در حوزه رسانه نظریه کاشت^۱ است که در تبیین عملکرد فضای مجازی نیز همان کاربرد را دارد. کاشت به معنای پذیرش و درونی‌سازی نگرش‌های افراد از فضای مجازی تعبیر می‌شود. رویکرد کاشت به فضای مجازی به عامل اجتماعی شدن می‌نگرد. فرض نظریه کاشت و نظریه یادگیری اجتماعی^۲ این است که مقدار قابل توجهی از آنچه انسانها درباره جهان می‌شناسند، بیشتر با میانجی افراد به دست می‌آید تا با تجربه مستقیم آنها (خواجه نوری، ۱۳۸۹). در واقع تصاویر دیداری - شنیداری در فضای مجازی همواره فراهم‌کننده نوعی جهان‌بینی است که پذیرش نظم‌ها و ترتیبات اجتماعی خاصی را در جامعه ارتقا می‌بخشد (مورگان و سیگنورولی^۳، ۲۰۰۲) و لذا آثاری که فضای مجازی برجا می‌گذارد، غیر مستقیم، تدریجی و کوچک؛ اما تراکمی و رو به افزایش است (وود^۴، ۲۰۰۰). در واقع فضای مجازی به دلیل تبادل حجم زیادی از اطلاعات در فضای بی‌زمان و بی‌مکان خود،

1 - Cultivation Theory

2 - Social Learning Theory

3 - Morgan, M. & Signorielli

4 - Wood

قدرت انتخاب افراد و نوع و چگونگی تعاملات را گسترده کرده، و باعث الگوبرداری در به کارگیری محتوای متفاوت آن از سوی هر یک از زوجین شده است.

در این راستا پژوهشهای مرتبط با کیفیت رابطه زوجین به صورت تک بعدی به آموزش مهارتهای ارتباطی و صمیمیت و کاربرد روشهای غنی سازی پرداخته است (شاکرمی، داورنیا، زهراکار و گوهری، ۱۳۹۳؛ کارگر، قاصد و کیمیایی، ۱۳۹۵؛ یالسن و کاراهان^۱، ۲۰۰۷). پژوهشهای محدودی بعضی از روشهای درمانی به منظور پیشگیری از آسیبهای فضای مجازی (شاهرخ اسکوتی، ۱۳۸۷) و درمان خیانت اینترنتی و اعتیاد اینترنتی (دلمونیکو، گریفین، کارنز^۲، ۲۰۰۲؛ یانگ گریفین، کوپر، اومارا و باچانان^۳، ۲۰۰۰) را به عنوان مصداقهای آسیب فضای مجازی مورد بررسی قرار داده و مطالعه‌ای به بررسی تأثیر مداخلات مبتنی بر آسیبهای فضای مجازی بر کیفیت رابطه زناشویی زنان متأهل نپرداخته است.

اگر چه مطالعه درباره مداخلات آسیبهای فضای مجازی در اقشار مردم مهم است در این بین توجه به زنان و کیفیت زیست آنان می‌تواند در ارتقای کیفیت رابطه زوجین و سلامت خانواده و نهایتاً جامعه تأثیرگذار باشد. بنابراین با توجه به افزایش مشارکت زنان در استفاده از فضای مجازی و عضویت در جامعه اطلاعاتی و در نظر گرفتن جایگاه زنان به عنوان قشر مهمی از جامعه، که پرورش روحی و ذهنی و افزایش آگاهی آنان در خانواده و کیفیت رابطه زناشویی تأثیرات بسزایی به دنبال خواهد داشت، این پژوهش قصد دارد به این سؤال پاسخ دهد که آیا مداخلات مبتنی بر آسیبهای فضای مجازی بر کیفیت روابط زناشویی زنان تأثیر می‌گذارد.

روش

این مطالعه به شیوه نیمه تجربی با پیش آزمون و پس آزمون و پیگیری با گروه کنترل انجام شده است. جامعه آماری پژوهش شامل زنان شهر اصفهان است که به فرهنگسراها مراجعه کرده و بر اساس پرسشنامه آسیبهای فضای مجازی از این ناحیه آسیب دیده بودند. افراد مورد مطالعه از میان زنانی انتخاب شدند که به طور معناداری نمره بیش از میانگین را در پرسشنامه آسیبهای فضای مجازی به دست آورده بودند؛ بدین ترتیب زنانی که شرایط ورود به پژوهش را داشتند به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل جدا شدند. شرایط ورود به پژوهش عدم تشخیص

1 - Yalcin & Karahan

2 - Delmonico, Griffin, Carnes

3 - Young, Griffin, Cooper, O'Mara, Buchanan

اختلالات بالینی و اختلال شخصیت است که از طریق مصاحبه مقدماتی و انجام آزمون شخصیتی چند وجهی مینه سوتا - فرم ۱۲ مشخص شد هم‌چنین داشتن حداقل پنج سال سابقه زندگی مشترک، عدم ابتلا به مصرف مواد و الکل، عدم دریافت داروهای روانپزشکی و عدم مراجعه به دادگاه و متقاضی نبودن طلاق در زمان اجرای پژوهش بود. هم‌چنین عدم شرکت در دوره‌های مشاوره‌ای موازی هم‌زمان با دریافت برنامه درمان و تمایل به شرکت داوطلبانه از شرایط ورود به مطالعه بوده است. در این راستا به شرکت کنندگان اطمینان داده شد که اطلاعات آنها محرمانه خواهد ماند و صرفاً برای تحلیل در پژوهش استفاده خواهد شد.

پژوهشگران پیش از اجرای مداخلات در پژوهش کیفی به شناسایی و کشف آسیبهای فضای مجازی در رابطه زوجین اقدام کرده، و در این مطالعه نیمی از افراد مورد مطالعه زنان بودند که آسیبهای فضای مجازی از دیدگاه آنان مورد بررسی قرار گرفت و بر اساس آن، بسته مشاوره‌ای مبتنی بر ابعاد استخراج شده تدوین شد که روایی صوری آن توسط متخصصان مشاوره خانواده و روانشناس مورد تأیید قرار گرفت. این بسته شامل برنامه درمانی بر اساس سواد رسانه‌ای شناختی پاتر و رویکردهای شناختی رفتاری در زمینه مشکلات استفاده از اینترنت و رویکردهای غنی‌سازی مبتنی بر ارتقای کیفیت رابطه زناشویی است که در ده جلسه آموزشی ۹۰ دقیقه‌ای برای زنان به اجرا درآمد.

جدول ۱: سر فصل جلسات مشاوره مبتنی بر آسیبهای فضای مجازی بر کیفیت رابطه زناشویی زنان متأهل

جلسه	عنوان
اول	آشنایی با اهداف دوره آموزشی و اجرای پیش‌آزمون، آشنایی با مفاهیم فضای مجازی و نقش آموزشهای تخصصی در استفاده از آن
دوم	چگونگی پردازش و تحلیل محتوا و اطلاعات در فضای مجازی
سوم	آشنایی مراجعان با انواع گونه‌شناسی سواد رسانه‌ای
چهارم	آموزش مهارتهای ارتباطی
پنجم	بررسی خطاهای جنسی در زمینه ارتباطات در محیط مجازی
ششم	پیشگیری و توقف در روابط فرازناشویی آنلاین
هفتم	صمیمیت و معرفی انواع آن در روابط زوجین
هشتم	بررسی تغییرات ابعاد مختلف سبک زندگی زنان و تغییرات آن
نهم	بررسی متون دینی در زمینه ارزشها و حقوق زنان
دهم	جمع‌بندی مداخلات و اجرای پس‌آزمون

به منظور رعایت ملاحظات اخلاقی پس از پایان دوره اجرای پژوهش، گروه کنترل محتوای رایج دوره آموزشی را دریافت کردند. در این پژوهش به منظور تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS23 استفاده شد.

در این مطالعه از پرسشنامه کیفیت روابط زناشویی^۱ استفاده شده است. این پرسشنامه توسط فلیچر و برادبوری^۲ (۲۰۰۰) ساخته شده و شامل ۱۸ سؤال و شش بعد است. در هر بعد سه سؤال مطرح شده که ابعاد آن عبارت است از رضایت، تعهد، صمیمت، اعتماد، شور و هیجان جنسی و عشق. این پرسشنامه توسط نیلفروشان (۱۳۸۹) ترجمه و هنجاریابی شده و روایی همگرا و واگرایی آن با مقیاس سازگاری زناشویی^۳ و شاخص بی‌ثباتی ازدواج^۴ به ترتیب ۰/۷۴ و ۰/۵۴ به دست آمده است. ضریب آلفای کرونباخ و ضریب بازآزمایی هر دو ۰/۹۵ گزارش شده است فلیچر و همکاران (۲۰۰۰). آزمودنی پاسخ خود را در مقیاس لیکرت هفت درجه‌ای از اصلاً تا کاملاً مشخص می‌کنند. حداقل نمره ۱۸ و حداکثر ۱۲۶ است. نمره کمتر نشان‌دهنده کیفیت روابط زناشویی ضعیفتر و نمره بیشتر نشان‌دهنده کیفیت بهتر رابطه زناشویی در ابعاد مختلف است.

هم‌چنین در این پژوهش به منظور انتخاب زوجین برای شرکت در فرایند مداخلات از مقیاس محقق ساخته آسیبهای فضای مجازی در روابط زوجین استفاده شد. این مقیاس ۱۲۷ گویه دارد که گویه‌های آن متناسب با خرده مقیاسهای آسیبهای استخراج شده در بخش مقدماتی پژوهش تدوین، گویه‌ها در قالب طیف لیکرت از بسیار موافقم با نمره ۵ تا بسیار مخالفم با نمره ۱ نمره‌گذاری شد. اعتبار و پایایی این ابزار با استفاده از شیوه‌های رایج بررسی اعتبار همگرا (میانگین واریانس استخراج شده^۵ و ممیز (معیار فورنل و لارکر^۶ و شاخص خصیصه متفاوت - خصیصه یکسان^۷) و پایایی (ضریب آلفای کرونباخ) احراز گردید.

یافته‌ها

در این قسمت مهمترین یافته‌های پژوهش در دو بخش توصیفی و استنباطی با مدنظر قرار دادن اهداف پژوهش ارائه شده است.

- 1- Perceived Relationship Quality Components (PRQC)
- 2 - Fketcher & Bradbory
- 3 - Dyadic Adjustment (DAS)
- 4 - Marital instability index
- 5 - Averde Variance Extracted (AVE)
- 6 - Fornell & Larcker
- 7 - Hetero-Trait Mono- Trait Ratio (HTMT)

جدول ۲: میانگین و انحراف معیار طول مدت ازدواج

انحراف معیار	میانگین	شاخص آماری / گروه
۵/۹۰	۱۰/۰۵	آزمایش
۶/۲۳	۱۲/۳۲	کنترل

جدول ۳: توزیع نمونه برحسب تحصیلات

کنترل		آزمایش		میزان تحصیلات	شاخص آماری
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
%۰	۰	%۰	۰	ابتدایی	
%۳	۱	%۶	۲	راهنمایی	
%۲۵	۸	%۳۷/۵	۱۲	دیپلم	
%۶۲/۵	۲۰	%۴۶/۵	۱۵	کاردانی و کارشناسی	
%۹	۳	%۹	۳	ارشد و بالاتر	

فرضیه ۱: مشاوره فردی مبتنی بر آسیبهای فضای مجازی بر کیفیت رابطه زناشویی زنان متأهل مؤثر است.

به منظور بررسی این فرضیه با مدنظر قرار دادن پیشفرضهای مربوط به آزمونهای آماری از آزمون تحلیل واریانس با اندازه گیری مکرر استفاده شد. برآوردهای مربوط به این آزمون و پیشفرضهای آن به ترتیب در جدولهای ذیل گزارش شده است:

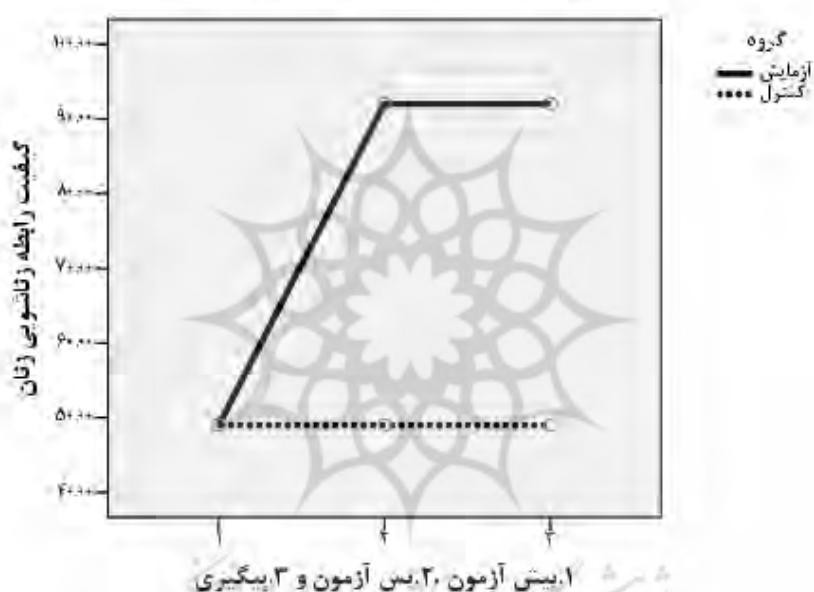
جدول ۴: میانگین و انحراف استاندارد نمره های پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری کیفیت رابطه زناشویی

زنان در گروه آزمایش و گروه کنترل

متغیر	گروه	تعداد	پیش آزمون	پس آزمون	پیگیری
			میانگین و انحراف استاندارد	میانگین و انحراف استاندارد	میانگین و انحراف استاندارد
کیفیت رابطه زناشویی زنان	آزمایش	۱۶	۴۹/۸۷۵ ۴/۹۵۱	۹۲/۱۲۵ ۳/۳۸۳	۹۲/۱۲۵ ۳/۳۸۳
	کنترل	۱۶	۴۹/۸۱۲ ۴/۲۱۴	۴۹/۳۱۲ ۴/۷۴۲	۴۹/۱۸۷ ۴/۷۵۰

اندازه‌های جدول نشان می‌دهد که در کیفیت رابطه زناشویی زنان در گروه آزمایش، میانگین نمره‌های پس‌آزمون و پیگیری نسبت به پیش‌آزمون تغییر یافته است؛ اما در گروه کنترل در هر سه بار آزمون تفاوت محسوسی مشاهده نمی‌شود. نمودار ۱ روند تغییرات میانگین‌های تعدیل شده نمره‌های دو گروه در مؤلفه کیفیت رابطه زناشویی زنان را در مراحل پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری نشان می‌دهد.

میانگین‌های تعدیل شده دو گروه در سه بار آزمون

نمودار ۱: روند تغییرات میانگین نمره‌های دو گروه در مؤلفه کیفیت رابطه زناشویی زنان در مراحل پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری

به منظور بررسی معناداری تفاوت بین دو گروه از تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر استفاده شد که نتایج در ادامه آمده است. قبل از استفاده از آزمون تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر پیش‌فرض‌های مربوط به این آزمون مورد بررسی قرار گرفته است. نخست به منظور بررسی وضعیت نرمالیتی داده‌های متغیر کیفیت رابطه زناشویی بین گروه‌های آزمایش و کنترل از آزمون شاپیرو-ویلکز استفاده شد.

جدول ۵: نتایج آزمون شاپیرو - ویلکز به منظور عادی بودن توزیع متغیرهای وابسته در کیفیت رابطه

زناشویی زنان

گروه	آماره	درجه آزادی	معنی داری	نتیجه
آزمایش ۱ (فردی)	۰/۹۵۷	۱۶	۰/۳۲۵	توزیع داده‌ها عادی است.
آزمایش ۲ (زوجی)	۰/۹۹۰	۱۶	۰/۲۲۰	توزیع داده‌ها عادی است.
کنترل	۰/۸۷۵	۱۶	۰/۰۵۱	توزیع داده‌ها عادی است.

جدول ۶: نتایج آزمون لوین در مورد برابری واریانسهای خطا در سه بار آزمون کیفیت رابطه زناشویی زنان

آزمون	F	درجه آزادی ۱	درجه آزادی ۲	سطح معناداری
پیش آزمون	۰/۱۱۶	۲	۳۰	۰/۷۳۶
پس آزمون	۱/۵۱۳	۲	۳۰	۰/۲۲۸
آزمون پیگیری	۱/۶۵۳	۲	۳۰	۰/۲۰۸

نتایج مربوط به آزمون لوین و سطح معناداری این آزمون در جدول نشان می‌دهد که پیشفرض برابری واریانسهای متغیر کیفیت رابطه زناشویی زنان در سه مرحله آزمون رعایت شده است. برای بررسی پیشفرض کروی بودن ماتریس واریانس - کوواریانس متغیر وابسته از آزمون کرویت ماوچلی استفاده شد که نتایج آن در جدول ۷ آمده است.

جدول ۷: نتایج آزمون ماکلی برای بررسی تناسب کواریانسهای متغیر کیفیت رابطه زناشویی زنان

Epsilon			سطح	درجه	مجذور	آماره	متغیر
Lower-bound	Huynh-Feldt	Greenhouse-Geisser	معناداری	آزادی	خی	ماوچلی	
۰/۵۰۰	۰/۹۹۲	۰/۹۵۲	۰/۱۴۲	۲	۱/۰۱۰	۰/۹۰۱	کیفیت رابطه زناشویی زنان

همان گونه که در جدول ۷ مشاهده می‌شود به دلیل معنادار نشدن آزمون کرویت ماکلی در متغیر وابسته کیفیت رابطه زناشویی زنان ($P = 0/142$)، که به معنای کروی بودن ماتریس واریانس - کوواریانس متغیر وابسته است، استفاده از آزمون F و درجات آزادی این آزمون برای تحلیل بلامانع است.

در اجرای تحلیل واریانس با اندازه گیری مکرر یکی از بروندها تحلیل تأثیر عضویت گروهی

است. در جدول ۸ نتایج این تحلیل آمده است.

جدول ۸: نتایج تحلیل واریانس چندمتغیره با اندازه‌گیریهای مکرر برای تأثیرات اصلی و تعاملی

متغیر	روش	آزمون	ارزش	F	درجه آزادی	درجه آزادی خطا	معناداری	میزان تأثیر
کیفیت رابطه زناشویی زنان	زمان	لامبدای ویلکز	۰/۰۳۸	۳۶/۵۵۲	۲	۲۹	۰/۰۰۰	۰/۹۶۲
	زمان*گروه	لامبدای ویلکز	۰/۰۳۷	۳۷/۷۲۲	۲	۲۹	۰/۰۰۰	۰/۹۶۳

تحلیل واریانس آمیخته بین - درون آزمودنیها برای سنجش تأثیر یک بار مداخله بر نمره‌های کیفیت رابطه زناشویی زنان در سه دوره زمانی (قبل از مداخله، بعد از مداخله و پیگیری) اجرا شد و نتایج نشان داد که تعامل معناداری بین درمان و زمان وجود دارد ($F=۳۷/۷۲۲$ ؛ $P=۰/۰۰۰۵$)؛ هم‌چنین اثر اصلی برای زمان ($F=۳۶/۵۵۲$ ؛ $P=۰/۰۰۰۵$) معنادار بود.

جدول ۹: نتایج تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر برای مقایسه پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری کیفیت رابطه زناشویی زنان

متغیر	منبع	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	ضریب F	معنی داری	اندازه اثر	توان آماری
کیفیت رابطه زناشویی زنان	مراحل	۹۲۶۸/۵۸۳	۲	۴۶۳۴/۲۹۲	۷۲۶/۹۴۸	۰/۰۰۰	۰/۹۶۰	۱/۰۰۰
	گروه* مراحل	۹۷۷۵/۵۸۳	۲	۴۸۸۷/۷۹۲	۷۶۶/۷۱۲	۰/۰۰۰	۰/۹۶۲	۱/۰۰۰
	گروه	۱۹۶۳۶/۷۶۰	۱	۱۹۶۳۶/۷۶۰	۴۶۳/۴۷۳	۰/۰۰۰	۰/۹۳۹	۱/۰۰۰

همان‌طور که در جدول ۹ مشاهده می‌شود، بین دو گروه در مراحل (پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری) کیفیت رابطه زناشویی زنان، تفاوت معناداری وجود دارد. هم‌چنین نتایج جدول نشان می‌دهد که تعامل بین گروه* مراحل (پیش‌آزمون - پس‌آزمون - پیگیری) در کیفیت رابطه زناشویی زنان معنادار است. در نهایت آموزش فردی بر کیفیت رابطه زناشویی زنان اثربخش بوده است. تفاوت بین مراحل درمان (پیش‌آزمون - پس‌آزمون - پیگیری) ۹۶ درصد است. تفاوت بین گروه‌ها (فردی - کنترل) ۹۳/۹ درصد است. در این فرضیه تفاوت بین مراحل (پیش‌آزمون - پس‌آزمون - پیگیری) در گروه‌های آزمایش و کنترل ۹۶/۲ درصد بوده است. به منظور بررسی این موضوع از آزمون تعقیبی LSD استفاده شد که اثربخشی مداخلات در کدام مرحله تأثیر بیشتری

داشته است.

جدول ۱۰: نتایج آزمون تعقیبی LSD برای مقایسه میانگین نمره‌های کیفیت رابطه زناشویی زنان در گروه آزمایش در سه بار آزمون

متغیر	مراحل	تفاوت میانگین‌ها	خطای استاندارد	سطح معناداری
پیش‌آزمون	پس‌آزمون	-۲۰/۸۷۵	۰/۷۶۷	۰/۰۰۰
	پیگیری	-۲۰/۸۱۲	۰/۷۷۶	۰/۰۰۰
پس‌آزمون	پیش‌آزمون	۲۰/۸۷۵	۰/۷۶۷	۰/۰۰۰
	پیگیری	۰/۰۶۲	۰/۰۶۲	۰/۳۲۵
پیگیری	پیش‌آزمون	۲۰/۸۱۲	۰/۷۷۶	۰/۰۰۰
	پس‌آزمون	-۰/۰۶۲	۰/۰۶۲	۰/۳۲۵

از آنجا که در کیفیت رابطه زناشویی زنان نمره‌های کمتر نشانگر کیفیت روابط ضعیفتر است، هرچه نمره‌ها به سمت بالا تمایل پیدا کند و میانگین نمره‌ها بیشتر باشد، میزان تأثیر بهتر و مطلوبتر است؛ بنابراین با توجه به جدول می‌توان گفت که تفاوت میانگین پس‌آزمون و پیگیری نسبت به پیش‌آزمون معنادار، و نشان‌دهنده این است که بسته آموزشی بر میانگین گروه آزمایش در هر دو مرحله پس‌آزمون و پیگیری اثربخش بوده است (پس‌آزمون: $P=0/0005$ و پیگیری: $P=0/0005$)؛ ولی تفاوت پس‌آزمون و پیگیری معنادار نیست و به معنی این است که اثربخشی بسته آموزشی در طول زمان حفظ شده است ($P=0/325$).

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف اثربخشی مداخلات مبتنی بر آسیب‌های فضای مجازی در زنان بر کیفیت رابطه زناشویی به انجام رسیده است. نتایج پژوهش بیانگر این است که مشاوره مبتنی بر آسیب‌های فضای مجازی در زنان به صورت معناداری بر کیفیت رابطه زناشویی مؤثر بوده است به این معنا که این نوع مشاوره به بهبود کیفیت رابطه زناشویی و در بین زنان آسیب‌دیده از فضای مجازی منجر شده است.

یک بعد از آموزشها و مداخلات این بسته مشاوره‌ای، آموزش سواد رسانه است. پژوهشگران

بر این باورند که از الزامات عصر حاضر ارتقای سواد رسانه‌ای است که البته نیازمند آموزش است؛ اما به‌رغم این نیاز، آموزش سواد رسانه‌ای در سبب فرهنگی خانواده‌ها و بویژه زنان قرار نگرفته است. با توجه به اهمیت این مسئله در این مطالعه تلاش شده است با ارائه بسته مشاوره‌ای مبتنی بر آسیبه‌های فضای مجازی به مفهوم سواد رسانه‌ای و آموزش آن نیز توجه شود. اگر چه در این راستا پژوهشها و مداخلات درمانی محدودی این متغیر را بررسی کرده، تأثیر آن بر کیفیت رابطه زوجین مورد بررسی قرار نگرفته است؛ با این حال یافته‌های این پژوهش در بعد آموزش سواد رسانه‌ای بر زنان همسو است با پژوهش شاهرخ اسکویی (۱۳۸۵)، اشرفی‌ریزی، رضانی و آقاخانی (۱۳۹۲) و فاضلیان دهکردی و محمدی (۱۳۹۵). البته پژوهشها با این پژوهش تفاوت‌هایی نیز دارد؛ بدین ترتیب که زنان در این پژوهشها به آموزش سواد رسانه‌ای پرداخته‌اند تا در چگونگی مصرف کالاهای فرهنگی معرفی شده توسط فضای مجازی به پردازش و فعالیتهای مرتبط با آن، که شامل فیلتر کردن، انطباق معنا و ساخت معنا است به انتخاب دست بزنند و این پردازش در زمینه کیفیت رابطه زوجین، هدف مورد نظر نبوده است.

در تبیین این نتایج می‌توان بر اساس نظریه کاشت گفت تماس فزاینده با فضای مجازی بر مفهوم‌سازی مخاطبان از واقعیت تأثیر می‌گذارد و به شکل‌گیری ایدئولوژی و تصویری غیر واقعی از واقعیت و تأثیرگذاری بر ارزشها و رفتارهای وی منجر می‌شود (پاچیریز، ۲۰۰۴)؛ لذا فراگیری دانش و سواد رسانه‌ای به کنترل بیشتر بر فرایند یادگیری و استفاده از اطلاعات منجر خواهد شد. در این بسته آموزشی نیز به زنان مجموعه مهارتهای مربوط به پردازش اطلاعات آموزش داده می‌شود که شامل تجزیه و تحلیل، ارزیابی و طبقه‌بندی و ترکیب و استنتاج و نهایتاً تفکر انتقادی است تا زنان در رویارویی با محتوای فضای مجازی بتوانند به جداسازی انواع گونه‌شناسی شناختی، احساسی، زیباشناختی و اخلاقی پردازند و طی فرایند افزایشی و تراکمی تأثیرگذاری فضای مجازی یادگیری مفیدتری رخ دهد.

از دیگر آموزه‌های این پژوهش متناسب با آسیبه‌ها، آموزش ابعاد مختلف صمیمیت بود. از آنجا که صمیمیت در روابط زناشویی به صورت الگوی رفتاری بسیار مهمی مفهوم‌سازی شده است که جنبه‌های عاطفی - هیجانی و اجتماعی نیرومندی دارد و بر پایه پذیرش، رضایت خاطر و عشق شکل می‌گیرد و مستلزم شناخت و درک عمیق از فرد دیگر به منظور بیان افکار و احساسات است؛

برای رسیدن به این درک و شناخت باید ابتدا ارتباط بین زوجین به عنوان عامل نگهدارنده ازدواج در قالب مهارت فراگرفته شود (تن هوتن^۱، ۲۰۰۷)؛ چرا که اختلال در ارتباط و فرایند تفهیم و تفاهم بین زوجین تهدید جدی در روابط زوجین و عامل پیش‌بینی‌کننده طلاق است (هالفورد^۲، ۲۰۰۷؛ ایمهوند^۳، ۲۰۰۸؛ ویکتوریا^۴، ۲۰۰۸). در واقع آموزش مهارت ارتباط به عنوان بخش جداناپذیر تمام دیدگاه‌های زوج درمانی، به صورت مستقیم یا ضمنی به زوجین کمک می‌کند تا چرخه آگاهی خود را درباره مشکلات، تشخیص و گسترش بدهند و شیوه‌های مؤثرتری برای ارتباط بیاموزند (میلر، شراد، ناتالی، الام و واکمن، ۱۳۸۸). در این راستا مداخلات به کار گرفته شده درباره ارتباط کلامی و شناخت افکار و احساسات و به دنبال آن پردازش اطلاعات کسب شده از فضای مجازی با تأکید بر سواد رسانه‌ای شناختی و آموزش انواع صمیمیت بود. با در نظر گرفتن این مطلب، که فضای مجازی با ارائه تصاویر برهنه با تأکید بر جنسیت و الگوهای غلط در روابط جنسی زوجین، زمینه شکل‌گیری خطای شناختی و ذهنیتی نادرست از رابطه جنسی با همسر ایجاد می‌کند و با توجه به اینکه صمیمیت جنسی، بیشترین حساسیت و در عین حال بیشترین مشکلات را برای زوجین به دنبال دارد و رضایت از رابطه جنسی بشدت بر صمیمیت و شور و نشاط و کیفیت رابطه زوجین تأثیر می‌گذارد (مک کارتی^۵، ۱۹۹۹)، لذا تأکید مداخلات مبتنی بر صمیمیت بر آموزش صمیمیت جنسی در ابعاد مختلف شناختی، عاطفی و رفتاری و رفع خطاهای شناختی جنسی حاصل از فضای مجازی در رابطه زوجین بود. نتایج نشان می‌دهد که این مداخلات بر بهبود کیفیت روابط همسران تأثیر دارد. نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش‌های شاکرمی، داورنیا، زهراکار و گوهری (۱۳۹۳)، کارگر، قاصد و کیمیایی (۱۳۹۵)، یالسن و کاراهان (۲۰۰۸)، فولادی، اژه‌ای، لواسانی، برزگر و کهنمویی (۱۳۹۲)، کردوا^۶ (۲۰۰۵)، کاراهان (۲۰۰۹)، هالفورد، هیلپرت، بودن‌مان، کیتاهیا و لارسون^۷ (۲۰۱۵) همسو است. در تبیین این نتایج می‌توان به مبانی نظریه یادگیری پرداخت؛ بر اساس این رویکرد، آموزش مهارت‌های ارتباطی و ابراز صمیمیت می‌تواند به شناسایی محرک‌های آزار دهنده، حل تعارض و رفع مشکلات زناشویی و در نهایت

1 - TenHouten
 2 - Halford
 3 - Imhond
 4 - Victoria
 5 - McCarthy
 6 - Cordova
 7 - Halford, Hilpert, Bodenmann, Keithia, Larson

افزایش کیفیت رابطه زوجین کمک کند. عدم آگاهی زنان از دو سطح ارتباط (محتوا و شکل ظاهر) و چگونگی تأثیرپذیری این دو سطح بر یکدیگر باعث به وجود آمدن چرخه‌ای از تعاملات ناکارآمد در روابط زوجین و کاهش صمیمیت بین آنان می‌شود (ویکز و فیف^۱، ۲۰۱۴). بر همین اساس آموزش مهارت‌های ارتباطی باعث به وجود آمدن رابطه کارآمد و دوسویه در جهت بهینه شدن کیفیت ارتباط زوجین و مانع از بروز و گسترش احساسات ناخوشایند و تبادل پیام زیانبار در روابط زوجین می‌شود.

موضوع آموزشی دیگر، چگونگی کمک به زنان در توقف روابط فرازنشویی آنلاینی بود. با توجه به بافت فرهنگی جامعه ایران و عدم خودآشنایی در زمینه پدیده خیانت آنلاینی، داده‌های تجربی اندکی در دست است و پژوهش‌های مرتبط نیز به بحث نگرش درباره خیانت پرداخته است (عبدی، نظری، محسنی و ذبیح‌زاده، ۱۳۹۰). بر اساس نظریه فرا ارتباط والتر و ویژگی‌های خاص فضای مجازی، که شامل گمنامی، در دسترس بودن و فرار است، همراه با عدم آگاهی در استفاده از فضای مجازی و بروز رفتارهای مهار نشده در ارتباط با دیگران تشکیل یک مثلث عاطفی را می‌دهد (کوپر و اسپرتولاری^۲، ۱۹۹۷). در این ارتباط جذابیت فیزیکی کم اهمیت است و ارتباطات بر مبنای تبادل پیام و علایق مشترک و صمیمیت عاطفی و رومانیک شکل می‌گیرد که نهایتاً به حذف یکی از زوجین یا ایجاد تناقض و کشمکش بین زوجین و شکل‌گیری روابط آنلاینی فرازنشویی می‌شود (کوپر، مک لاگین^۳ و کمپبل^۴، ۲۰۰۰). هم‌چنین زمانی که استفاده زیاد از اینترنت به هنجار اجتماعی تبدیل شود، خیانت اینترنتی نیز به هنجاری دیگر تبدیل می‌شود و افزایش پیدا می‌کند (بانک و باکر^۵، ۱۹۹۵)؛ لذا درمان شامل کاهش مصرف اینترنت و محدود کردن دسترسی به برخی سایتها (دلمونیکو و همکاران، ۲۰۰۲) و بازسازی اعتماد و تقویت پیوندهای عاطفی و برطرف کردن مسائل مربوط به رابطه جنسی ناشی از این رفتار و آموزش مهارت‌های ارتباطی و حل مسئله (بانگ و همکاران، ۲۰۰۰) است. در این پژوهش نیز به دلیل رعایت مسائل اخلاقی، واکنش افراد نسبت به خیانت خودشان مورد بررسی قرار نمی‌گیرد؛ بلکه به بررسی سطوح نگرش و شناخت آنها درباره خیانت می‌پردازد و راهکارهای لازم برای پیشگیری و

1 - Weeks & Fife
2 - Cooper, A. Sprotolari
3 - McLoughlin
4 - Campbell
5 - Buunk & Bakker

بازگشت از خطوط قرمزی که احیانا توسط زنان شکسته می‌شود و تقویت مهارتهای ارتباطی و حل مسئله و بازسازی اعتماد طرح می‌شود. نتایج این پژوهش با نتایج پژوهشهای هرتلین^۱ (۲۰۱۲)، هرتلین و پیرسی^۲ (۲۰۰۸)، دلمونیکو و همکاران (۲۰۰۲)، یانگ و همکاران (۲۰۰۰) همسو است.

از دیگر مداخلات مبتنی بر آسیبهای فضای مجازی، آموزش مربوط به آسیبهای درون فردی زنان است. این آسیبها حول محور تغییرات در سبک زندگی و باورها و منش دینی و چگونگی رژیم مصرف فضای مجازی در زنان است. نتایج این پژوهش در بعضی ابعاد سبک زندگی و آموزه‌های دینی همسو است با نتایج پژوهش جوادى، افروز، حسینیان، آذربایجانی و لواسانی (۱۳۹۴)، یوسف‌زاده، نامنی، گلمکانی، نجفی و ابراهیمی (۱۳۹۲)، الیسون، بوردنت و ویلکاکس^۳ (۲۰۱۰)، جوز و الفونز^۴ (۲۰۰۷)، کیم^۵ (۲۰۰۰). در تبیین یافته‌های این بخش از پژوهش می‌توان گفت بر اساس نظریه کاشت و نظریه یادگیری فضای مجازی بر قوه تفکر و ذهن و رفتار کاربر تأثیر می‌گذارد و زمینه تبادل افکارها و توسعه ارزشها و فرهنگی متفاوت را فراهم می‌آورد و باعث اکتساب رفتاری مطابق الگوهای ارائه شده می‌شود. در واقع زنان هنگام استفاده از فضای مجازی با تجربه‌ای از دانش و اطلاعات که با خود به همراه می‌آورند، وارد تعاملات در فضای مجازی می‌شوند و خود نیز تحت تأثیر اطلاعات و تعاملات درون فضای مجازی قرار می‌گیرند و فرصتی برای تفکر مجازی و بازاندیشی در روابط و مناسبات بین فردی و آداب و رسوم دینی و عقیدتی فراهم می‌شود به گونه‌ای که زمینه ظهور قلمروهای جدیدی درباره سبک زندگی و چیستی و ماهیت فرد برای آنان به همراه می‌آورد. بر این اساس در این برنامه به زنان کمک می‌شود به عنوان پردازشگر، اطلاعات و محتوای مورد نظر و اهداف و زمان استفاده از محتوای فضای مجازی را دوباره پردازش و پایش کنند و سپس ابعاد سبک زندگی خود و تغییرات آن را مورد بازبینی شناختی قرار دهند.

این مطالعه مانند هر پژوهش علمی دیگر با محدودیتهایی روبه‌رو بوده است؛ از جمله اجرای آموزش در یک منطقه جغرافیایی و فرهنگی خاص و بین زنان مراجعه‌کننده به فرهنگسراها؛ لذا در تعمیم نتایج باید با احتیاط عمل شود.

1 - Hertlein

2 - Piercy

3 - Ellison, C. G., Burdette, A. M., & Wilcox

4 - Jose, O. A., & Alfons

5 - Kim

پیشنهاد می‌شود با توجه به تأثیرگذاری مشاوره مبتنی بر آسیبهای فضای مجازی بر کیفیت زندگی زنان، محتویات آموزشی به صورت فردی و گروهی برای گروه‌های دیگر مورد استفاده قرار گیرد.

منابع

- اشرفی ریزی، حسن؛ رضانی، امیر؛ آقاخانی، حامد (۱۳۹۲). بررسی میزان سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان. *فصلنامه نظامها و خدمات اطلاعاتی*. س دوم. ش ۲: ۳۴ - ۱۷.
- جوادی، بهناز؛ افروز، غلامعلی؛ حسینیان، سیمین؛ آذربایجانی، مسعود؛ غلامعلی‌لوسانی، مسعود (۱۳۹۴). اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی و تعاملات عاطفی با رویکرد ارزشهای دینی بر رضایت زناشویی. *روانشناسی خانواده*. دوره ۲. ش ۲: ۳ - ۱۴.
- خواجه‌نوری، بیژن؛ ریاحی، زهرا (۱۳۹۱). جهانی شدن، دنیاگرایی و زنان. *مجله جهانی رسانه - نسخه فارسی*. س ۸ ش ۱: ۲۱ تا ۴۷.
- شاهرخ اسکویی، زهره (۱۳۸۷). *بررسی سطح سواد رسانه‌ای دانشجویان*. مقایسه سواد رسانه‌ای دانشجویان دانشکده فنی - مهندسی و علوم اجتماعی دانشگاه تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم ارتباطات. دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده علوم اجتماعی.
- شاکرمی، محمد؛ داورنیا، رضا؛ زهراکار، کیانوش؛ طلائیان، رضوانه (۱۳۹۴). اثربخشی زوج درمانی گروهی کوتاه‌مدت راه حل محور بر بهبود کیفیت روابط زناشویی زنان. *مجله علوم پزشکی رازی*. دوره ۲۲. ش ۱۳۱: ۱۳ - ۱.
- شاه قاسمی، احسان (۱۳۸۵). *مروری بر زمینه‌های تأثیر فضای مجازی بر نظریه‌های ارتباطات*. *مجله جهانی رسانه نسخه فارسی*. دوره ۱. ش ۲: ۲۲ - ۱.
- عبدی، محمدرضا؛ نظری، علی‌محمد؛ محسنی، مصطفی؛ ذبیح‌زاده، عباس (۱۳۹۰). خیانت اینترنتی بررسی نگرش افراد نسبت به فعالیتهای اینترنتی شریک زندگی. *مجله تحقیقات علوم پزشکی زاهدان*. س ۱. ش ۱: ۶ - ۱.
- فاضلیان دهکردی، مه‌ری؛ محمدی، اصغر (۱۳۹۵). تأثیر سواد رسانه‌ای در بعد پردازش و تحلیل پیامهای رسانه بر مصرف کالاهای فرهنگی مورد مطالعه در زنان ۱۵ - ۳۹ شهرکرد. *زن و جامعه*. س ۷. ش ۷: ۵۱ تا ۹۰.
- فولادی، فایزه؛ اژه‌ای، جوادی؛ غلامعلی‌لوسانی، مسعود؛ کهنویی، ساناز؛ جلوانی، راضیه (۱۳۹۲). اثر بخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی بر بهبود کیفیت زنان متأهل. *فصلنامه آموزش و ارزشیابی*. سال ۶. ش ۲۱: ۱۴۱ - ۱۲۷.
- کارگر، مونا؛ قاصد، فاطمه؛ کیمیایی، علی (۱۳۹۵). اثر بخشی آموزش مهارت‌های ارتباط زناشویی بر کیفیت زندگی و رضایتمندی زناشویی زوجهای متعارض. *فصلنامه فرهنگی - تربیتی زنان و خانواده*. س یازدهم. ش ۳۶: ۱۴۱ - ۱۲۳.

میلر، شراد؛ نانالی، الام؛ واکمن، دانیل (۱۳۸۸). آموزش مهارت‌های ارتباط زناشویی حرف زدن و گوش دادن به همدیگر. ترجمه فرشاد بهاری. تهران: انتشارات رشد.

نیلفروشان، پریسا؛ عابدی، محمدرضا؛ احمدی، احمد (۱۳۹۲). آسیب‌شناسی خانواده طبقه‌بندی و سنجش. اصفهان: انتشارات دانشگاه اصفهان.

یوسف‌زاده، صدیقه؛ نامنی، فاطمه؛ گل‌مکانی، ناهید؛ نجفی، مونا؛ ابراهیمی، مهدی؛ تدرس‌غروی، مرتضی (۱۳۹۲). بررسی تأثیر آموزش‌های جنسی مبتنی بر آموزه‌های دینی بر سازگاری زنان متأهل. *مجله زنان و مامایی و نازایی ایران*. دوره ۱۶. ش ۸۴: ۱۶ - ۱۰.

- Berger, A.M., Portenoy, R.K., & Weissman, D.E. (1998). *Supportive oncology: Principle & practice*, Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.
- Bradbury, T. N., Fincham, F. D., & Beach, S. R. (2000). Research on the nature and determinants of marital satisfaction: A decade in review. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 964-980
- Buunk, B. P., Bakker, A. B. (1995). Extradyadic sex: the role descriptive and injunctive norms. *Journal of sex research*, 32(4), 313-318.
- Cooper, A. Mcloughlin, I. P., & Campbell, K. M. (2000). Sexuality in cyberspace: Update for the 21st century. *Cyberpsychology and behavior*, 3(4), 521-536.
- Cooper, A. Sprotolari, L. (1997). Romance in cyberspace: Understanding on – line attraction. *Journal of sex education and therapy*, 22(1), 7-14.
- Cordova, J. V. & Warren, L. Z. (2005). Emotional skillfulness in marriage: intimacy as a mediator of the relationship between emotional skillfulness and marital satisfaction. *Journal of Social and Clinical Psychology*. 24(2), 218-235
- Delmonico DL, Griffin E, Carnes PJ. (2002). Treating online compulsive sexual behavior: when cybersex is the drug of choice. In: Cooper a editor. *Sex and the internet: a guidebook for clinicians*. New York: Brunner-Routledge. p. 147-67
- Ellison, C. G., Burdette, A. M., & Wilcox, W. B. (2010). The couple that prays together: Race and ethnicity, religion, and relationship quality among working-age adults. *Journal of Marriage and Family*, 72, 963-975
- Fletcher G. j. Simpson J. A. Thomas G. (2000). The measurement of perceived relationship quality component: A confirmatory factor analytic approach. *Personality and Social Psychology Bulletin* 26: 340- 354
- Hajiran, H. (2006). Toward a quality of life theory: Net domestic product of happiness. *Dictators Research*, 75, 31-43.
- Halford, K. J.; Matthew, S. (2007). Couple communication in step families, family process, *Academic Research libraries*, 46, 421-432
- Halford, W. K. Hilpert, P. Bodenmann, G. Keithia L. Larson, J. Holman, T. (2015). Immediate Effect of Couple Relationship Education on Low-Satisfaction Couples: A Randomized Clinical Trial Plus an Uncontrolled Trial Replication. *Journal of behavior therapy*. 64 (3). 409-421.
- Hertlein KM, Piercy F. Treatment and assessment of Internet infidelity cases. *J Marital Fam Ther*. 2008;34(4):481-97.
- Hertlein KM (2012). Digital dwelling: technology in couple and family relationships. *Fam Relat*. 61(3):374-87.
- Imhonde, H. O.; Oyaziwo, A.; & Ifunanyachukwu, N. R. (2008). Effective communication, educational qualification and age as determinats of marital satisfaction among newly wedded-couples in a Nigeria, *University. Pakistan Journal of Social Sciences*, 5, 433-437.

- Jeanine N.(2005) The relationship between attachment, love styles, and marital quality in a sample of married member of day saits. *Journal Marriage and the Family* .6(3):78-97
- Jose, O. A., & Alfons, V. (2007). Religiosity and forgiveness among first-married and remarried adults. *Mental Health, Religion & Culture*, 10, 379-394
- Karahan, T. F. (2009). The Effects of a Couple Communication Program on the Conflict Resolution Skills and Active Conflict Tendencies of Turkish Couples. *Journal of Sex & Marital Therapy*. 35(3):220-229.
- Kim YM. Spirituality and affect: A function of changes in religious affiliation. *Journal Family Psychology* 2000;13.3-17.
- McCarthy B. (1999). Marital style and its effects on sexual desire and functioning. *Journal Family Psychotherapy*; 10: 1-12
- Morgan, M. & Signorielli, N. (2002). "Growing up With Television: Cultivation Processes", In: J.Bryant& D. Zillmann(Eds.), *Media effects: Advances in Theory and Research*, Hillsdale, N j: Lawrence Elbaum; Pp.17-41.
- Openshaw KP. (2011). "The Relationship between family functioning, Family Resilience and Quality of Life among Vocational Rehabilitational Clints, (Doctoral dissertation, Utah State
- Papacharissi. Z. (2004). The virtual sphere: The internet, the public, sphere and beyond . in *The information society reader* , Edited by Frank Webster.London and New York. Rutledge; 2007.P. 6-7.
- Sandford, K. (2006).Communication during marital conflict: When couple alter appraisal, they change their behavior. *Journal of Family Psychology*. 20(2):256-65
- Schwartz AL. (2011). Marital quality, acculturation and communication in Mexican American couples. [Dissertation]. Utah State University, Logan, Utah
- TenHouten WD. *A general theory of emotions and social life*. 1st ed. New York: USA:
- Victoria, L. B. (2008). Does marriage and relationship education improve couples' communication? A meta – analytic study. Department of Marriage, Family and Human Development. Brigham Young University.
- Weeks, G.R. & Fife, S. T. 2014. *Couples in Treatment. Techniques and Approaches for Effective practice* 3rd Edition New York: Routledge
- Wilcox, W.B., & Nock, S.L. (2006). Commitment to marriage, emotional engagement key to wives happiness. www.physorg.com.1519-1530
- Wood, J. (2000) *Communication Theories in Action*, Boston: An introduction (Wadsworth Series in Communication Studies) 1st Edition Wadsworth Publishing
- Yalcin, M. B. & Karahan, T.F. (2007). Effects of a Couple Communication Program on marital adjustment. *Journal of American Board of Family Medicine*. 20 (1), 36-44
- Young KS, Griffin-Shelley E, Cooper A, O'Mara J, Buchanan J. (2000). Online infidelity: a new dimension in couple relationships with implications for evaluation and treatment. *Sex Addict Compulsivity*. 7:59-74